

УДК 159.98

А. І. ЧЕРКАШИН,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології і психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4929-6706>

ДЕФІНІЦІЯ «ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНА ЗРІЛІСТЬ» У ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Наведено результати дослідження дефініції особистісно-професійної зрілості у працях вітчизняних та зарубіжних учених. Визначено, що зрілість є найбільш тривалим періодом онтогенезу, який характеризується тенденцією до досягнення найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей людської особистості. Указано, що особистісно-професійна зрілість є інтегративним, багатоскладовим психічним утворенням, яке визначає саморозвиток і самодетермінацію особистості у професійній та особистісній сферах власної життєдіяльності. Наголошено, що основними принципами психолого-педагогічної діяльності щодо формування особистісно-професійної зрілості майбутнього фахівця є результативність, ефективність, об'єктна орієнтованість змісту педагогічної дії, особистісна орієнтованість, рефлексивність і гармонійність.

Ключові слова: зрілість, особистісно-професійна зрілість, особистість, самоприйняття, самодетермінація, саморозвиток.

Cherkashin, A.I. (2017), "Definition of "personal and professional maturity" within psychological research" ["Definiitsia «osobystisno-profesiina zrilist» u psykholohichnykh doslidzhenniakh"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 159–164.

Постановка проблеми. Швидкоплинні зміни суспільного життя в Україні вимагають поєднання наукових напрацювань з вимогами сьогодення для професійної підготовки сучасного фахівця. Науково-технічний прогрес і конкуренція на сучасному ринку праці змінюють уявлення про особистісно-професійну зрілість особистості, оголюють нові суперечності та завдання з реформування професійної підготовки в усіх галузях народного господарства. З нашої точки зору, на цей час назріла нагальна потреба дослідити наукову дефініцію особистісно-професійної зрілості, яка нині є дуже актуальною в аспекті формування особистості сучасного професіонала. Проблема формування особистісно-професійної зрілості повинна об'єднати й інтегрувати зусилля психологів у галузі психології особистості, професійної психології, соціальної психології, педагогічної та вікової психології та ін.

Стан дослідження. Проблема особистісно-професійної зрілості досліджувалась у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених К. О. Абульханової-Славської, Б. Г. Ананьєва, Н. О. Антонової, Т. М. Березіної, Ф. С. Брантової, С. Ю. Головіна, Н. М. Дідик, І. Ю. Зав'ялової, О. А. Лукасевича, А. Х. Маслоу, Л. П. Овсянецької, Г. У. Олпорта, Л. В. Потапчука, Л. І. Рибачука, А. В. Петровського, Ч. Райкфорта, В. А. Семиченка, Г. С. Сухобської, В. І. Цини, І. Я. Шевелюка, Г. Х. Яворської та ін.

Але, на нашу думку, проблема дефініції «особистісно-професійна зрілість фахівця» в умовах інтеграції українського суспільства в європейський простір потребує подальшого вивчення й узагальнення з метою адаптації кожного фахівця до сучасних вимог.

Виклад основного матеріалу. Предметом вивчення особистісно-професійної зрілості є системоутворюючі чинники зрілості, її об'єктивні та суб'єктивні критерії, механізми й умови, що впливають на становлення зрілості особистості.

Поняття «зрілість явища» у соціолого-педагогічному словнику визначається як відповідний стан, який характеризується становленням якостей або властивостей особистості, що розвиваються в предметі або явищі, досягають рівня, за якого вони у своїй сукупності найбільш повно виявляють сутність певного предмета чи явища [1].

А. В. Петровський і М. Г. Ярошевський розглядають зрілість як стан повного розвитку особистості, цілковитої готовності до чогонебудь в аспекті дорослішання особистості, сформованою готовністю до найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей. Основними рисами зрілої особистості ці вчені вважають розвинене почуття відповідальності, потребу особистості в турботі про інших, здатність до активної взаємодії з оточенням, ефективне використання своїх знань і практичних умінь, конструктивне вирішення

складних життєвих проблем на шляху до само-реалізації [2].

У Словнику української мови [3] наводяться такі значення слова «зрілість»: 1) стан організму, який досяг повного розвитку; зрілий вік; 2) перен.: високий ступінь розвитку, досконалості; майстерності. Там же знаходимо значення прикметника «зрілий»: глибоко продуманий, створений, здійснений на основі великого досвіду, майстерності та ін.

У Словнику практичного психолога зрілість розглядається як стан, до якого «приходить організм у кінці періоду розвитку. Хронологічні рамки періоду зрілості досить умовні й визначаються завершенням юності та початком періоду старіння» [4].

У словнику «Психологія» визначається: «Зрілість – найбільш тривалий період онтогенезу, який характеризується тенденцією до досягнення найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей людської особистості». Характеристиками зрілої особистості називають такі: 1) розвинуте почуття відповідальності; 2) потреба в турботі про інших людей; 3) здатності до активної участі в житті суспільства, ефективного використання своїх знань, психологічної близькості з іншою людиною, конструктивного вирішення різних життєвих проблем на шляху до повноти само-реалізації. Розвиток людини в період зрілості безпосередньо пов'язується з її активним залученням в сферу суспільного виробництва. Нездатність успішно залучитися в неї призводить до особистісного застою, стагнації [2].

Аналізуючи особливості вивчення поняття «зрілість» у психології, А. В. Петровський і М. Г. Ярошевський вказують, що «вивчення зрілості представлено дослідженнями динаміки інтелектуальних і творчих здібностей, змін провідних мотивів та інтересів, пошуком закономірностей розвитку особистості. Вивчаються психологічні аспекти таких подій зрілого віку, як укладання шлюбу та розлучення, проблеми сімейних взаємин, батьківські функції» [2].

Ч. Райкфорт вказує, що «зрілим індивідом (організмом) є той, в якому розвиток завершено; незрілим – той, у кого він не завершився: дитина – незріла, дорослий же – зрілий. Коли йдеться про психологічні процеси та поведінку, вживання цих термінів, вочевидь, завжди має на увазі порівняння норм, витоки яких є неясними. Називаючи когось незрілим, ми маємо на увазі, що нам відомо, якого роду поведінка личить його віку, і що його поведінка, по суті, годиться людині більш молодого віку» [5].

Багато дослідників визначають зрілість особистості як сукупний стан високого розвитку фізіологічних, інтелектуальних, вольових, моральних і соціальних параметрів людини [6, с. 66]. Б. Г. Ананьєв зазначав, що «зрілість людини як індивіда – соматична та статевая – визначається біологічними критеріями. Однак якщо в усіх тварин, включно з приматами, фізична зрілість означає глобальну зрілість усього організму – його життєдіяльності і механізмів поведінки, то у людини нервово-психічний розвиток не вкладається повністю в рамки фізичного дозрівання та зрілості. Уже розумова зрілість нерозривно пов'язана з утворенням, має свої критерії, що відображають певний обсяг і рівень знань, властивих цій системі освіти в цю історичну епоху. Ще більшою мірою історичними є численні феномени громадянської зрілості, з настанням якої людина повністю стає юридично дієздатною особою, суб'єктом цивільних прав (наприклад, виборчих), політичним діячем тощо» [6, с. 71]. Дослідник вказував, що ці характеристики зрілості не залежать від фізичного розвитку людини та можуть змінюватися залежно від суспільно-економічної формації, класової структури суспільства, національних особливостей і традицій.

Л. П. Овсянецька розглядає зрілість індивіда як глибинне психологічне новоутворення особистісної та соціальної зрілості. Основними психологічними якостями зрілої особистості дослідниця називає розвинену «Я-концепцію» (самосприйняття, високу самооцінку), сформовані смислопошукову та ціннісно-смыслову сфери життя особистості (розуміння, чого «Я хочу» і до чого «Я прагну»), розвинений соціальний інтелект, максимально повну соціальну адаптацію до життя, вміння налагоджувати зворотні соціальні зв'язки у структурі міжособистісної взаємодії та комунікацій, уміння ухвалювати рішення, нести відповідальність за вчинки, здатність до самоаналізу й уміння бачити власні помилки, долати життєві кризи, прагнення до самоактуалізації та повної само-реалізації, наявність креативних здібностей, творчого потенціалу; наявність таких рис, як чесність, моральність, емпатія, здатність до розуміння інших, розвинене вміння любити і приймати життя таким, яким воно є; активне, творче ставлення до власного буття з акцентом на його життєтворчості; самопізнання, відкритість досвіду, сформований світогляд [7].

Г. С. Сухобська у поняття «індивідуально-психологічна зрілість» включає такі характеристики: здатність особистості до самостійного прогнозування своєї поведінки в будь-яких

життєвих ситуаціях на основі розвинутої здатності добувати необхідну інформацію й аналізувати її відповідно до цілей, пов'язаних з вирішенням конкретних і нестандартних ситуацій у всіх сферах своєї життєдіяльності; вміння мобілізувати себе на виконання власного рішення всупереч різним обставинам і внутрішнім соціально не мотивованим бажанням його припинити («втомився», «не хочу», «важко» тощо); вміння відслідковувати перебіг виконання власних дій і їх результатів (у думково-образному та рефлексивному диференціюванні «Я-виконавця» та «Я-контролера»); здатність до оціночної рефлексії на основі сформованої самосвідомості й об'єктивно неупередженого оцінювання своїх думок, дій і вчинків; здатність отримувати уроки з власної поведінки в різних ситуаціях, нарощуючи якість прогнозування, виконання запланованого та об'єктивність оцінювання; переважання емоційно адекватних реакцій на різні ситуації [8].

Ю. З. Гільбух вважає, що основними структурними компонентами особистісної зрілості такі:

– мотивація досягнення як спрямованість діяльності особистості на значущі життєві цілі, прагнення до максимально повної самореалізації, лідерства, досягнення високих результатів, самостійність, ініціативність;

– ставлення до свого Я (Я-концепція), що охоплює такі характеристики зрілості, як впевненість у своїх можливостях, задоволення своїми здібностями, темпераментом і характером, своїми знаннями, вміннями та навичками у поєднанні з адекватною самооцінкою, високою вимогливістю до себе, скромністю, повагою до інших та відсутністю самовдоволення;

– почуття громадського обов'язку, яке охоплює такі якості, як патріотизм, інтерес до суспільно-політичного життя, почуття професійної відповідальності, потреба у спілкуванні, колективізм;

– життєва установка, яка поєднує в собі розуміння відносності сенсу життя, переважання раціонального над емоційним, емоційну врівноваженість та розсудливість;

– здатність до психологічної близькості з іншими людьми, що охоплює такі особистісні якості, як доброзичливість до людей, емпатія, вміння слухати, потреба в духовній близькості до інших людей (за: [9]).

Ф. С. Брантова розглядає психологічну зрілість особистості як інтегративне, рівнево-компонентне утворення, що фіксує в особистості високий ступінь самостійності, усвідомле-

ності, морального начала, швидкого й точного орієнтування в навколишньому світі (предметному та соціальному), справжності взаємозв'язку з людьми, активності й творчості в перетворенні дійсності та самої себе, істинного задоволення від свого життя.

Учена зазначає, що психологічна зрілість і особистісна зрілість особистості визначаються категоріями наукової й буденної свідомості, в якій як пріоритетні виділяються параметри адекватності та об'єктивності в пізнанні та розумінні світу, автономії-самостійності, відповідальності, здатності до глибоких відносин, самоприйняття, самодостатності й впевненості в собі, здатності до децентрації та розуміння іншої точки зору, толерантності, свободи від догм і стереотипів, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення [10].

Н. М. Дідик указує, що «особистісна зрілість – це характеристика стану розвитку особистості, що виявляється у високому ступені особистісної конструктивної активності та особистісної функціональної продуктивності людини» [11].

О. А. Лукасевич запропонувала розглядати особистісну зрілість у контексті вчинкового підходу в психології, де інтегральним показником особистісної зрілості є внутрішня готовність до здійснення відповідного вчинку у життєвому сенсі особистості. Основними ознаками особистісно зрілої людини автор визначає відповідальність, самостійність, мудрість, цілеспрямованість, впевненість, креативність та альтруїстичність [12].

Л. В. Потапчук зосереджує увагу на тому, що особистісна зрілість виникає з опануванням людиною сенсу життя. До основних рис особистісної зрілості дослідниця відносить загальну інтернальність (рівень суб'єктивного контролю особистості над будь-якими значущими ситуаціями), міжособистісні відносини, здоров'я, емоційну зрілість, самоконтроль поведінки, показник реалізованості подій життя, адекватність самоствердження і цілепокладання [13].

І. Я. Шемелюк указує, що особистісна зрілість визначається адекватністю самосприйняття Я-концепції, яка відображає рівень самоактуалізації особистості. На думку автора, самовдосконалення та самореалізація забезпечують розвиток особистісного потенціалу, який сприяє особистісному зростанню людини [14].

І. Ю. Зав'ялова розуміє его-інтеграцію як «певний рівень особистісної зрілості, що досягається людиною в апогеї свого особистісного

розвитку, відповідає завданням розвитку пізньої дорослості, оскільки саме в геронтогенезі особистість здатна вийти у своєму розвитку за рамки власного еґо, долучившись до соціального й історичного досвіду». Як критерії досягнення особистісної зрілості автор виділяє прийняття себе та інших, емоційний комфорт, інтернальний локус контролю, не відомість (авторство свого життя), вміння ставити цілі в житті та досягати їх; включеність і залученість в події свого життя [15].

В. І. Цина трактує поняття «особистісно-професійна зрілість» майбутнього вчителя як інтегративну якість особистості, що відбиває складові її громадянської, життєво-професійної, духовної, соціальної, психологічної та мотиваційної зрілості, сформованість самості особистості й обумовлює володіння предметними, базовими та ключовими компетентностями, що визначають готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності [16].

Складовими особистісно-професійної зрілості майбутніх педагогів В. І. Цина визначає:

– громадянську зрілість: почуття громадського обов'язку, патріотизм, просуспільну діяльність, інтерес до суспільно-політичного життя та участь у житті суспільства, національну і планетарну свідомість;

– життєво-професійну зрілість: компетентність, креативність та ініціативність у вирішенні життєвих ситуацій, високий рівень реалізації подій життя та освітньо-професійної діяльності;

– духовну зрілість: близькість, контактність, потребу у спілкуванні, піклуванні та повагу до інших, колективізм, відкритість і доброзичливість у ставленні до людей, терпимість і толерантність, емпатію та глибинність переживань, гармонію з оточенням, розуміння сенсу життя, потребу в духовній близькості з іншими;

– соціальну зрілість: відповідальність, вимогливість до себе, скромність, гуманістичну мораль;

– психологічну зрілість: позитивне мислення, емоції, цілепокладання, психічну автономію, переважання раціонального над емоційним, розсудливість та емоційну врівноваженість, синергетичність та автономність, наявність власної життєвої філософії;

– мотиваційну зрілість: стійкі переконання й домагання, задоволеність своїми особистісними якостями, впевненість у своїх можливостях, лідерство;

– сформованість самості особистості: самоприйняття, самостійність, самореалізація, саморозвиток, самоконтроль, саморегуляцію,

самовдосконалення, адекватну самооцінку, самоствердження.

Вона ж основними етапами формування особистісно-професійної зрілості майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі пропонується розглядати такі:

– етап адаптації (рання юність – 15–19 років) з формування особистісно-професійної зрілості, який передбачає активне опанування діючих на конкретних етапах і в формах професійно-педагогічної підготовки нормативних вимог та оволодіння формами та засобами навчально-професійної діяльності, що відповідають цим вимогам;

– етап індивідуалізації (пізня юність – 20–22 роки) – характеризується активізацією пошуку засобів і способів вираження майбутнім педагогом своєї індивідуалізації та її фіксації у навчально-професійній діяльності засобами інтенсифікації пошуку в референтному для нього освітньо-професійному просторі осіб, здатних забезпечити йому оптимальну персоналізацію;

– етап інтеграції (рання зрілість – 23–26 років) визначається потребою освітнього простору схвально прийняти та культивувати лише ті демонстровані особистістю індивідуальні особливості, які є в ньому прийнятними і відповідають цінностям зрілої професійно-педагогічної діяльності, освітнім стандартам, сприяють успішній сумісній освітньо-професійній діяльності всіх учасників професійної підготовки [17; 18, с. 63].

В основу формування особистісно-професійної зрілості особистості дослідницею покладено такі принципи психолого-педагогічної діяльності:

– принцип результативності, що визначає спрямованість педагогічної діяльності на не менше ніж визначений у державних освітніх стандартах рівень освітніх досягнень учнів і вихованців;

– принцип ефективності, який орієнтує дослідження не на будь-яку, а саме на позитивну кінцеву мету щодо результативності професійно зрілої педагогічної діяльності педагога, обов'язково передбачаючи можливий «соціальний ефект», тобто як за мінімальних обсягів і тривалості професійно-педагогічної діяльності, досягати кращої її результативності;

– принцип об'єктної орієнтованості змісту педагогічної дії – розкриває спрямованість навчально-пізнавальної діяльності на вивчення предметних знань;

– принцип особистісної орієнтованості, який визначає кінцевим результатом педагогічного впливу особистість і проявляється як

взаємоповага всіх учасників процесу навчання, емпатія, педагогічний оптимізм, безумовна віра в духовний, фізичний та інтелектуальний потенціал дитини і здатність допомогти його реалізувати; установку щодо обов'язковості засвоєння учнями та вихованцями складових змісту освіти;

– принцип рефлексивності, що визначає педагогічний досвід, ціннісні орієнтації та здібності педагога як важливий чинник ефективності педагогічної діяльності;

– принцип гармонійності, який обумовлює включення окремих педагогічних впливів у систему педагогічної діяльності, сприяючи досягненню загальної ефективності професійно-педагогічної діяльності щодо ефективної освіченості учнів та вихованців [18, с. 63–65].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У дослідженнях вітчизняних і зарубіжних авторів дефініція поняття «особистісно-професійна зрілість» має багатозначне трактування. Аналіз наукових доробок дає змогу визначити дефініцію «особистісно-професійна зрілість» як інтегративне, багатоскладове психічне утворення, яке визначає саморозвиток та самодетермінацію особистості у професійній та особистісній сферах власної життєдіяльності. Подальшим перспективним напрямком наукових досліджень вважаємо визначення змістовних складових особистісно-професійної зрілості майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах.

Список бібліографічних посилань

1. Соціолого-педагогічний словник / за заг. ред. В. В. Радула. Харків : Вид. Мачулін, 2015. С. 125.
2. Психология : слов. / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. М. : Политиздат, 1990. С. 126.
3. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка. Т. 3. 1972. С. 708. URL: <http://sum.in.ua/p/3/708/2> (дата звернення: 20.10.2017).
4. Словарь практического психолога / сост. С. Ю. Головин. Минск : Харвест, 1997. С. 178–179.
5. Райкфорт Ч. Критический словарь психоанализа / пер. с англ. Л. В. Топоровой и др. СПб. : Восточ.-европ. ин-т психоанализа, 1995. С. 47.
6. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания // Избранные психологические труды : в 2 т. Т. 1. М. : Педагогика, 1980. С. 16–178.
7. Овсянецка Л. П. До питання про психологічні критерії зрілої особистості. *Актуальні проблеми психології. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія*. 2001. Т. 1, ч. 2. С. 108.
8. Сухобская Г. С. Понятие «зрелость социально-психологического развития человека» в контексте андрагогики. *Новые знания*. 2002. № 4. С. 17–20.
9. Семиченко В. А. Психологія особистості. Київ : Вид. Ешке О. М., 2002. С. 11.
10. Брантова Ф. С. Представления о психологически зрелой личности в сознании людей разного возраста : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. М., 2011. 247 с.
11. Дідик Н. М. Феномен особистісної зрілості в інтерпретації українських дослідників. *Молодий вчений*. 2014. № 1 (03). С. 130.
12. Лукасевич О. А. Особливості досягнення особистісної зрілості студентами вищого навчального закладу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки*. 2009. № 21 (45). С. 117.
13. Потапчук Л. В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Луцьк, 2001. 205 с.
14. Шемелюк І. Я. Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. № 6. С. 26–27.
15. Завьялова И. Ю. Эго-интеграция как личностная зрелость : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Челябинск, 2017. С. 178.
16. Цина В. Сутність, структура, особливості особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 14. С. 309.
17. Цина В. І. Використання стратегії вивчення педагогічної практики у формуванні особистісно професійної зрілості майбутніх педагогів. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2015. Вип. 1. С. 36–37.
18. Цина В. Моделювання процесу формування особистісно професійної зрілості майбутніх педагогів в умовах ВНЗ. *Молодь і ринок*. 2014. № 10. С. 61–66.

Надійшла до редколегії 03.11.2017

ЧЕРКАШИН А. И. ДЕФИНИЦИЯ «ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЗРЕЛОСТЬ» В ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Приведены результаты исследования дефиниции личностно-профессиональной зрелости в трудах отечественных и зарубежных учёных. Определено, что зрелость является наиболее длительным периодом онтогенеза, характеризующимся тенденцией к достижению наивысшего

развития духовных, интеллектуальных и физических способностей человеческой личности. Указано, что личностно-профессиональная зрелость является интегративным, многосоставным психическим образованием, которое определяет саморазвитие и самодетерминацию личности в профессиональной и личностной сферах жизнедеятельности. Отмечено, что основными принципами психолого-педагогической деятельности по формированию личностно-профессиональной зрелости будущего специалиста являются результативность, эффективность, объектная ориентированность содержания педагогического воздействия, личностная ориентированность, рефлексивность и гармоничность.

Ключевые слова: зрелость, личностно-профессиональная зрелость, личность, самопринятие, самодетерминация, саморазвитие.

SHERKASHIN A. I. DEFINITION OF “PERSONAL AND PROFESSIONAL MATURITY” WITHIN PSYCHOLOGICAL RESEARCH

The author has provided the results of the research on the definition of personal and professional maturity in the works of domestic and foreign scholars. It has been noted that a number of researchers consider the definition of “maturity” as a state of complete development of a personality, complete readiness for something in terms of adult education, formed readiness for the highest development of spiritual, intellectual and physical abilities; the state of the organism that has reached full development; the state to which the body comes at the end of the development period; high development of physiological, intellectual, volitional, moral and social parameters of a person. Other researchers consider maturity as the most prolonged period of ontogenesis, characterized by the tendency to achieve the highest development of the spiritual, intellectual and physical abilities of a human being; deep psychological growth of personality and social maturity.

The concept of “personal maturity” is defined by different authors as a characteristic of the state of personality’s development, which manifests itself in a high degree of personal constructive activity and personal functional performance of a person; internal readiness for the implementation of the corresponding act in the life sense of an individual; mastering the meaning of life by a man; the adequacy of self-perception of the I-concept, which reflects the level of self-actualization of an individual; ego-integration, which is achieved by a man in the apogee of his personal development. It has been indicated that personal and professional maturity is an integrative, multidisciplinary mental entity that determines the self-development and self-determination of an individual in the professional and personal spheres of his own life. It has been stressed that the main principles of psychological and pedagogical activity regarding the formation of personal and professional maturity of the future specialist are effectiveness, efficiency, object orientation of the content of pedagogical action, personal orientation, reflectivity and harmony.

Keywords: maturity, personal and professional maturity, personality, self-acceptance, self-determination, self-development.